

Uz godinu Bartola Kašića i četiri stoljeća hrvatskog jezikoslovlja

Hrvatska Biblija Bartola Kašića: od narudžbe *Propagande* (1625.),
i zabrane *Svetog oficija* (1634.) do prvotiska (1999.)

Vladimir HORVAT

Sažetak

Vatikanska kongregacija za širenje vjere (*Propaganda*) naručila je prijevod Biblije g. 1625. i inzistirala da se što prije dovrši. Kad je 1631. prijevod Novog zavjeta stigao u Rim, nastale su teškoće. Neki su smatrali da se prijevod ne može tiskati »jer nije pisan ni pismom sv. Jeronima (njemu je krivo pripisivana glagoljica) ni sv. Ćirila« (kome je krivo pripisivana ćirilica). Rješenje je prepušteno Svetom oficiju, koji je 1634. zabranio prijevod Novog zavjeta, a poslije i čitavu Bibliju »na hrvatskom narodnom ili novom jeziku, pisanu latinicom«. Prema sačuvanim rukopisima, Kašićev prijevod Biblije pripremao se za objavljivanje proteklih godina. Prvotisak se očekuje u ovoj godini Bartola Kašića.

Uvod

Isusovac Bartol Kašić (Pag, 15. kolovoza 1575. – Rim, 28. prosinca 1650.), jedan od najznačajnijih djelatnika hrvatske kulture 17. stoljeća, prvi hrvatski jezikoslovac (*Rječnik i Gramatika*), velikan religijske kulture, misionar i papinski vizitator (1612.–1613. i 1618.–1619.), plodan pjesnik i pisac, prevoditelj *Biblije* i *Rituala Rimskog* (Rim 1640.), vrstan teolog i jedan od prvih slavista, cenzor knjiga i hrvatski ispovjednik u bazilici sv. Petra u Rimu. – Budući da su Slaveni postali značajan čimbenik u svjetskoj i crkvenoj politici, godine 1599. po želji isusovačkog generala reda Klaudija Acquavive rektori su proveli anketu: koji slavenski jezik uvesti u kolegije? Odgovor je bio – hrvatski. Na temelju tog odgovora, otac general je, u dogovoru s papom Klementom VIII., potkraj 1599. u Rimskom kolegiju osnovao *Akademiju hrvatskog jezika*. Bartolu Kašiću naredeno je da odmah počne predavati hrvatski jer je on već sastavio prve hrvatske jezikoslovne priručnike: *Konverzacijski priručnik* (1595.) i *Hrvatsko–talijanski rječnik* (1599.). Otac general je odmah naredio Bartolu Kašiću da za potrebe Akademije hrvatskog jezika počne sastavljati i prvu *Hrvatsku gramatiku*. O tome

piše Kašić u svojoj *Autobiografiji* (str. 25). Tako je započelo, službeno i znanstveno, prije četiri stoljeća hrvatsko jezikoslovlje.¹

Sada želimo prikazati B. Kašića kao prvog hrvatskog prevoditelja Biblije.

1. Nalog za prevođenje Svetoga pisma

Da bi mogao prirediti dubrovački lekcionar, kako su ga molili tamošnji nadbiskupi 1610. i 1620., Kašić je počeo 1622. samostalno prevoditi Novi zavjet. Godine 1625. dubrovački nadbiskup Vincentius Lanterius saopćio je Bartolu Kašiću da mu Kongregacija za širenje vjere (Propaganda) daje mandat da službeno prevede čitavu Bibliju na hrvatski jezik. U Rim su, naime, stizale vijesti o raznim zloporabama pod misom u prevođenju latinskih čitanja na hrvatski pa je postalo jasno da se potreba prijevoda Biblije osjećala u svim hrvatskim krajevima. Stoga je Propaganda 1625. dala dubrovačkom nadbiskupu Lanteriusu pismeni nalog² da angažira Kašića i dade mu pomoćnike, da prema odobrenoj latinskoj *Vulgati* što prije naprave točan hrvatski prijevod Svetog pisma³ koji će se moći tiskati kao službeni.

Iz svega je bilo jasno da Propaganda naručuje prijevod na živom narodnom govoru, za upotrebu u liturgiji.⁴ Zato se Kašić prihvatio prevođenja, zapravo usavršavanja prijevoda Novog zavjeta i usklađivanja s latinskom odobrenom *Vulgatom*. Nadbiskup Lanterius odredio je i »biblijsku komisiju« od šest učenih svećenika da Kašiću pomažu u tom velikom pothvatu. To je jasno i iz talijanske spomenice koju su oni uputili njegovu nasljedniku na dubrovačkoj nadbiskupskoj stolici Tomi Cellesiusu,⁵ a on ju je priložio svome pismu Propagandi, gdje je bila pročitana 23. prosinca 1631.⁶

1 Usp. Horvat, V., Bartol Kašić i četiri stoljeća hrvatskoga jezikoslovlja, Zagreb 1998.

2 Tekst još nije pronađen. O njegovom postojanju svjedoče izvori, na primjer odobrenje prijevoda Novog zavjeta koje je 20. srpnja 1631. napisao dubrovački nadbiskup Thomas Celesius, a počinje riječima: »Cum ex preascripto Sacrae Congregationis de propaganda fide...«.

3 Tadej Stjepan Vojnović, *Prevođenje cjelovite Biblije u Hrvata do prve tiskane Biblije 1831. godine*, biobibliografska studija, doktorska teza na Rimokatoličkom bogoslovskom fakultetu – Zagreb 1976., strojopis, str. 101–123.

4 Kašić je prevodio i druge liturgijske tekstove. Prema njegovoj bilješci, u studenom 1627. imao je već za tisak priređene Himne iz Brevijara. Tiskao ih je u Rimu 1634, ali nijedan primjerak još nije pronađen. Kašićev rukopis sačuvan je u Vatikanskoj knjižnici (BAV Urb. lat. 800.) Prema njemu, ali ne uvijek posve točno, objavio je transkripciju dr. Karlo Horvat u *Građi za povijest književnosti Hrvatske*, knjiga 7., JAZU, Zagreb 1912., str. 200–237.

5 Talijanski se zvao Tommaso Cellesi, a rodno mjesto mu je Pistoia, kako to navodi Gaetano Moroni u *Dizionario de erudizione storico-ecclesiastica*, sv. 101., str. 316b, Venezia 1860. Patritius Gauchat u *Hierarchia catholica*, sv. 4, Monasterii–München, 1935., str. 291., donosi da je Toma postao dubrovački nadbiskup 18. rujna 1628., da je imao više od 50 godina, doktor obaju prava, da je palij primio 2. listopada 1628., i da je umro oko mjeseca studenog 1633.

6 *Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG)*, v. 73, f. 69. Hrvatski prijevod donosi Vanino u članku Stjepan Roza o Evandelistaru Bartola Kašića, u *Vrela i prinosi* (dalje citiram s VP) 3, str. 134–135.

O Kašićevu načinu rada i spomenute komisije iz izvora doznajmo da je Kašić pregledavao i uspoređivao postojeće rukopisne i tiskane prijevode koje nabraja u svome spisu *De variis versionibus Sacrae Scripturae*, naročito u osmoj točki u kojoj nabraja anonimne rukopisne prijevode koje je »vidio i čitao u Dubrovniku«. ⁷ Iz gotovo sviju nabrojanih prijevoda Kašić je izabrao »govor najopćenitiji« i »za razumijevanje lakši od sviju spomenutih«. ⁸ Članovi komisije uspoređivali su Kašićev izabrani i priređen prijevod s latinskom odobrenom *Vulgatom*, i to »gotovo riječ po riječ«. ⁹

Nakon četverogodišnjeg rada prijevod Novog zavjeta još nije bio dovršen, a posao je prekinut. Petar Bašić misli da je to »možda zbog neriješenog pitanja pisma koje je pokrenula Propaganda, ili zbog nadbiskupove smrti (1628)«. ¹⁰

Meni se čini da ti razlozi ne stoje. U Propagandinu upitu iz 1626/27. o izboru pisma između glagoljice i ćirilice ni Kašić ni dubrovački nadbiskup uopće nisu bili izravno uključeni, jer je u Dubrovačkoj nadbiskupiji liturgija bila na latinskom, samo su misna čitanja bila i na hrvatskom. Stoga je njihov izbor latinice bio posve jasan. Problem je ipak nastao 1628., ali ne zbog tjelesne, nego zbog »juridičke« smrti dubrovačkog nadbiskupa. Naime, Vinko Lanterius imenovan je biskupom u gradu Veroliju u Italiji, gdje je preuzeo službu 19. lipnja 1628. godine i ostao na njoj do svoje smrti g. 1649. Biblijska komisija, koju je on imenovao, smatrala je – prema crkvenom pravu – da je prestankom njegove nadbiskupske službe u Dubrovniku i njezin mandat kao komisije prestao, pa se nije više sastajala.

Kašić je javio u Rim tajniku Propagande Ingoliju da je rad na prevođenju zastao. Stoga je Propaganda na sjednici 1. travnja 1629. godine odlučila da novi nadbiskup Toma Cellesi »nadzire (superintendent) prevodioce te se pobrine da se spomenuti prijevod što prije dovrši i onda pošalje u Rim«. ¹¹ Ingoli je Cellesija obavijestio o tome 11. travnja 1629. godine pismom na talijanskom jeziku koje Kašić donosi u *Apologiji*, str. 29r. ¹² Nadbiskup je stoga Kašićeve suradnike, koji su sačinjavali »odbor za prevođenje«, ponovno okupio i potvrdio. Kad je Kašićev prijevod *Novog zavjeta* ¹³ krajem g. 1630. bio dovršen, pregledali su ga i preporučili dubrovački članovi šesteročlanog »odbora za prevođenje«.

7 »...quas ego vidi et legi Ragusii anonimas«, VP [10]19, str. 195.

8 »9^a Versio selecta ex omnibus fere praedictis de mandato Sacrae Congregationis descripta est meliori communiorique modo loquendi inque Provinciis Illyricis ad intelligendum faciliiori quam sit ulla ex superius assertis«, VP [10]19, str. 195.

9 »(...) verba fere verbis redita«, VP [10]19, str. 195.

10 Bašić, P., O Kašićevu prevođenju Svetoga pisma, *Bogoslovska smotra*, 1–4 (1994), str. 319.

11 Vanino misli da je to Ingoliju javio novi nadbiskup Cellesi (VP 3., 134.), ali se iz Ingolijeva pisma Cellesiju vidi da ga je informirao Kašić (VP 19, 196.).

12 VP [10]19, 196., Vanino, VP 3, 134.

13 Fućak, J., *Šest stoljeća hrvatskoga lektionara*, KS, Zagreb 1975., 226–232.

Tek je krajem g. 1631. Novi zavjet bio poslan u Rim i o njemu se vijećalo na sjednici Propagande 23. prosinca 1631. godine. Tada su pročitani i popratni Memorial »odbora za prevođenje« i preporuka dubrovačkog nadbiskupa Tome Cellesia od 20. srpnja 1631. godine koju Kašić donosi u dodatku svoje *Apolo-gije*.¹⁴

Nakon što je s dodijeljenom komisijom dovršio naručeni prijevod Novog zavjeta, Kašić je g. 1631. sâm započeo veliki pothvat cjelokupnog prijevoda Biblije. Prihvaća se najprije prevođenja Starog zavjeta, i nastavlja s ponovnim prevođenjem Novog zavjeta. Prevođenje čitave Biblije dovršio je g. 1636.¹⁵ Dao je sve od sebe da njegov prijevod Biblije bude tiskan, ali su u Rimu iskrisle nepredviđene teškoće. Pođimo tragom dokumenata.

2. Kašićev prijevod Novoga zavjeta konačno u Rimu

Propaganda je tražila da Kašić osobno donese prijevod, ali je tadašnji general isusovačkoga reda odgovorio da Kašića još treba u Dubrovniku. Stoga je Propaganda zamolila 8. kolovoza 1631. godine dubrovačkog nadbiskupa da potakne Kašića da pošalje sada samo prijevod, a poslije će lakše skloniti oca generala da pusti i Kašića, kad to bude nužno.¹⁶

Uz Ingolijeva požurivanja Kašićev prijevod Novog zavjeta bio je napokon dovršen i od šesteročlane komisije pregledan do 20. srpnja 1631. Toga je dana i nadbiskup Cellesi napisao svoje odobrenje. Prijevod s preporukom komisije i nadbiskupa donio je iz Dubrovnika u Rim 12. studenoga 1631. krfski nadbiskup Benedictus Bragadin¹⁷ i predao ga tajniku Ingoliju. Ovaj je želio i nastojao da se Kašićev prijevod Novog zavjeta što prije tiska, i o tome govore sačuvani dokumenti.

Propaganda je već 23. prosinca 1631. godine vijećala o prijevodu.¹⁸ Na sjednici Kašićev prijevod ipak nije bio odmah prihvaćen za tisak. Odlučeno

14 VP 19, str. 195.

15 Petar Bašić prema nadnevcima na pojedinim listovima rekonstruirao vremenski raspon, tj. početak i kraj Kašićeva prevođenja cjelovite Biblije: »Bilo je to, kako se može zaključiti iz njegovih zapisa u B[ibliji], najvjerojatnije prvih dana god. 1631. To se daje zaključiti iz ritma prevođenja: na l. 63. stavljen je datum 26. siječnja 1631., na l. 69. stavljeno je 1. veljače 1631., a na l. 114. stoji 15. veljače 1631. Iz daljih oznaka proizlazi da je prevodio po redosljedu biblijskih knjiga, uključujući Novi zavjet. Posljednji datum zabilježen je na početku Ivanova evanđelja: 30. svibnja 1636. godine. Ako se sve odvijalo tim ritmom, sav je prijevod mogao biti završen u god. 1637.«

Završna pogodbenička rečenica ipak ne stoji. Sam Kašić piše u predgovoru *Ritualu rimskom* 15. kolovoza 1636. da je već preveo i čitavo sveto pismo »Staroga i Novoga Zakona«.

16 Propagandino pismo dubrovačkom nadbiskupu od 8. kolovoza 1631. VP [10]19, str. 197.

17 Nadbiskup Cellesi napisao je toga dana i kratko popratno pismo u kojem veli da krfski nadbiskup ide *ad limina*, i da mu je povjerio prijevod Novog zavjeta patra Kašića. [SOCG, vol. 73, f. 110r.].

18 Spomenimo činjenicu da je te godine Levaković dovršio u Rimu tiskanje Glagoljskog misala. Propaganda je 23. prosinca 1631. raspravljala i o njegovom prijedlogu da se glagoljicom tiska

je da se u Rimu formiraju *dvije komisije* da pregledaju prijevod: *lingvistička* i *teološko–biblijska*, kako je to Ingoli javio u Dubrovnik zahvaljujući za primljeni prijevod, a Kašić je i to pismo priložio svojoj Apologiji.¹⁹

Lingvističku komisiju je imao sazvati novoimenovani naslovni bosanski biskup (1631–1635) Tonko Mrnavić (1580–1637), a članovi su bili: franjevac Rafael Levaković, isusovac Antun Ranzi (Rantius), koji je od 1628. do 1634. bio hrvatski ispovjednik u Bazilici sv. Petra i cenzor hrvatskih knjiga,²⁰ i Dubrovčanin Antun Deodat, koji je od 1626. bio nadsvećenik bratovštine i crkve sv. Jeronima u Rimu.²¹ Deodata je kao eventualnog recenzenta predložio i dubrovački »odbor za prevođenje«.

3. Prva zabrana rimske jezične komisije

Problem je nastao u toj lingvističkoj komisiji. Njeni članovi kao »persone perite della Lingua« trebali su provjeriti ima li u Kašićevu prijevodu *nešto protiv vjere i morala*. Ranzi i Deodat i u Kašićevu prijevodu nisu našli ništa protiv vjere i morala, i bili su za suvremeni jezik i latinicu. Ali Ivan Tomko Mrnavić bio je za glagoljicu, smatrao se čak stručnjakom za nju, i pripisivao ju je sv. Jeronimu. Fra Rafael Levaković pripisivao je ćirilicu sv. Ćirilu, i bio je pod utjecajem rutenskih bazilijanaca, pa je s njima provodio rusifikaciju glagoljaških tekstova. Stoga postoji opravdana sumnja da su zapravo Mrnavić i Levaković naveli protiv Kašićeva prijevoda da je »promašen, jer nije napisan pismom ni sv. Jeronima ni sv. Ćirila«. Svoj neopravdan negativan stav ta su dvojica nametnula kao zaključak komisije da se Novi zavjet ne tiska, jer nije pisan ni pismom sv. Jeronima ni sv. Ćirila.

4. Borba protiv zabrane tiskanja Kašićeva prijevoda

U Arhivu Propagande postoji nekoliko zanimljivih dokumenata koji jasno dokazuju koliko su se dubrovački nadbiskup Cellesi i tajnik Propagande Ingoli borili protiv toga negativnog zaključka, i koliko su se zalagali da se Kašićev prijevod Novog zavjeta tiska, i to što prije. Proučimo najprije dvije *instancije* nadbiskupa Cellesija i Ingolijev govor.

još Brevijar i Ritual. To je donekle moglo staviti u sjenu Kašićev prijevod koji je trebalo tiskati latinicom.

19 VP [10]19, str. 197–198.

20 Antun Ranzi (Zadar, 1577. – Rijeka, 1649.), isusovac od 1626., a 1628.–1634. ispovjednik u bazilici sv. Petra u Rimu, savjetnik Propagande i cenzor hrvatskih knjiga. J. Wicki – M. Korade, Hrvatski penitencijari u Rimu od 1596. do 1773., u VP 16, str. 30–32.

21 Josip Burić, *Kanonici Hrvatskog kaptola sv. Jeronima u Rimu (1589–1901)*, Radovi Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu, vol. III–IV, Rim 1971., str. 111.

a) Prva instancija nadbiskupa Cellesija za tiskanje Kašićevog prijevoda Novoga zavjeta

Kad je u mjesecu studenom 1632. dubrovački nadbiskup Toma Cellesi došao u Rim »ad limina«, doznao je za razloge zabrane tiskanja Kašićeva prijevoda Novog zavjeta. Stoga je uložio *instanciju* u kojoj je pobio prigovore i zatražio da se prijevod što prije tiska. Dnevni red za 169. sjednicu Propagande, koja je bila najavljena za 22. studenoga 1632., već je bio napravljen, pa je Kašićev prijevod ostao za 170. sjednicu u prosincu, i Ingoli je već tako napisao na akt.

Dolazak nadbiskupa Cellesija i njegova instancija potakli su Ingolija da požuri s Novim zavjetom da dođe što prije na sjednicu. Stoga je on prepravio već napisani broj sjednice 170 u 169., a promijenio je i prosinački datum u 22. studenoga.²²

U svojoj instanciji²³ nadbiskup Cellesi naglasio je tradicionalno pravo da se i pod latinskom misom poslanica i evanđelje pročitaju na hrvatskom. Budući da nisu svi svećenici znali dovoljno latinski, bilo je i skandaloznih prevođenja, pa je Nadbiskup to zabranio javnim ediktom,²⁴ i o tome je obavijestio Propagandu. Ona mu je naredila da ponovno organizira prekinuti rad na prevođenju Novog zavjeta.²⁵ Šest teologa i kanonista tijekom tri godine²⁶

²² To prerađivanje datuma posve se jasno vidi. Bilo je napisano Cong. 170, pa je prerađeno u 169. I datum je mijenjan, jer je bio mjesec Xbris (=decembris), pa je prerađen u novembris, a i dan 14. prerađen je u 22. Ingoli je očito želio da predmet Kašićeva prijevoda Novog zavjeta dođe što prije na sjednicu.

²³ AP–SOCG v. 392 (1632) f. 20r–21v+26v,27v. [26v] ALLI EMINENTIS.MI E REV.MI SS.RI LI D.NI CARD.LI DELLA S. CONG. DE PRO. FIDE PER L' OPERA DELLA TRASLAT. DEL TESTAMENTO NUOVO die 22. 9bris 1632. cong. 169. VP [10]19, str. 177–178.

²⁴ Fermendžin ima »per drito publico«, što ne može biti točno. Listovi o izdavanju glagolskih crkvenih knjiga... Starine knj. 24., str. 25. Vidi VP [10]19, str. 177., bilješka 18.

²⁵ Petar Bašić na 320. str. misli da je ovdje riječ o prevođenju samo potrebnih tekstova za lekcionar: evanđelja i poslanice (detti evanglii et epistole). Previda tri činjenice: 1. U naslovu se jasno ističe o čemu je riječ: »Per l' opera della traslatione del Testamento Nuovo«; 2. Novi zavjet je sastavljen od evanđelja i poslanica, pa su ti nazivi zapravo sinonimi; 3. Taj naziv ne može značiti da je riječ o lekcionaru, jer je za nj uobičajen drugi red riječi, onako kako se pod misom čitaju: poslanice i evanđelja.

²⁶ Nadbiskup Cellesi tu očito računa samo trogodišnji rad komisije na Novom zavjetu pod svojom upravom (1629.–1631.). Međutim, Petar Bašić na stranici 320. o tom misli drukčije: »Komisija se spominje u dvije spomenice. Vjerojatno je riječ o istoj komisiji, no koja bi na pregledanju prijevoda Novog zavjeta radila pet godina, na pregledanju Lekcionara tri godine.« – Riječ je o istoj dubrovačkoj komisiji za prevođenje Novog zavjeta koju je formirao već nadbiskup Lanteri a obnovio Cellesi, pa je do pisanja njezine spomenice proteklo pet godina rada na pregledanju Novog zavjeta, a lekcionar se u tom procesu nigdje ne spominje. – P. Bašić se poziva na M. Vanino u VP 3, str. 135. koji je unio zabunu jer nije uočio jasan naslov Cellezijske instancije–spomenice da je riječ o Novom zavjetu, pa se ne »bi moglo zaključiti« da je riječ o evanđelistaru ili lekcionaru iz samog izraza »evanđelja i poslanice« kako protumačismo u gornjoj bilješki.

ponovno je neprestano radilo na tome, i kad su dovršili, po nalogu Propagande Novi je zavjet poslan u Rim. Ali neki kojima je bila povjerena revizija rečenog djela da vide ima li što *protiv vjere i morala*, rekoše da je to promašeno djelo jer nije *ni pismo sv. Jeronima ni sv. Ćirila*, pa je stoga bilo stavljeno na stranu. Ali kad je spomenuti nadbiskup došao *ad limina*, pokazao je da je taj jezik općenit na cijelom Orijentu i Levantu, posebno u krajevima pod Turcima gdje ima još mnogo katoličkih vjernika, i uložio je zahtjev da se prijevod opet uzme u razmatranje, pregleda i tiska. Inače će nastati velika šteta za kršćane koji će slušati heretičke prijevode. Nadbiskup je morao dopustiti nekim dobro poučenim župnicima da sami prevode, ali privremeno i pismeno, samo da smiri javnost.

Instanciju nadbiskupa Cellezija i tajnik Ingoli je na sjednici podržao svojim govorom. Zanimljivo je uočiti da Ingolijev govor ima dva naslova. Prvi je na [27v]: Govor tajnika Ingolija o tiskanju Novog zavjeta na hrvatskom jeziku. Drugi je naslov znatno sustegnutiji, ali u biti on je retoričko pitanje [20r]: Treba li tiskati Novi zavjet na hrvatskom jeziku?

Ingoli odgovara da je Sveta kongregacija za širenje vjere već nekoliko godina o tome pitanju raspravljala, i napokon ga riješila potvrdno zbog tri glavna razloga:

1. Da se uklone teške pogreške koje čine svećenici tih krajeva Ilirika gdje se misi latinski, pa se sveta evanđelja tumače bez pripreve i tom se zgodom reknu takve teške hereze da je dubrovački nadbiskup bio prisiljen zabraniti tim svećenicima da narodu tumače čitanja.

2. Da se uklone biblije koje su na hrvatskom jeziku tiskali Luther i Melanchton...

3. (...) misa se već služi na istom hrvatskom jeziku po dopuštenju pape Iвана VIII. i stoga nije neprikladno dati im također Novi zavjet na takvom jeziku.²⁷

Kad je 22. studenog 1632. godine na 169. sjednici Propagande pod 4. točkom kardinal Spada referirao o »instanciji« dubrovačkog nadbiskupa Cellesija da se tiska hrvatski prijevod Novog zavjeta, Ingoli je dodao još tri glavna razloga za tiskanje Novog zavjeta, o kojima je Propaganda nekoliko

27 AP-SOCG v. 392 (1632) 27v, 20rv [27v] DISCORSO DEL SECRETARIO INGOLI CIRCA IL STAMPAR IL TESTAMENTO NUOVO IN LINGUA ILLYRICA. [20r] DEL TESTAMENTO NUOVO IN LINGUA ILLYRICA SE SI DEVI STAMPARE.

La Sac. Cong. di prop. fide gia' alcun anni sono discussi(e?) questo articolo, e finalmente per 3 ragioni prencipali lo risolveve affirmitivamente:

Primo: Per levar gl' errori gravi, che fanno li sacerdoti di quelle provintie dell' Illyrico, (d)ove s' offitia con Missali latini, li quali esplicando ex tempore li Santi Vangeli dicono sproposite le heresie cosi gravi, che l' Arcivescovo di Ragusi fu' sforzato di prohibere a sacerdoti questi explicare li popoli...

20: Per levar le Biblie stampate in lingua Illyrica da Luthero e dal Melanchtone...

[20v] 30: ...si dice la messa nella medesima lingua Illyrica per la concessione di Giovanni 8. papa e pero' non disconveneva di darli anche il Testameno Nuovo in tale lingua.

godina raspravljala i već donijela pozitivnu odluku. Stoga su obojica očekivala uspjeh svojih intervencija. Međutim, suprotno očekivanju, Sveta je Kongregacija smatrala da taj predmet mora predati Svetom oficiju da on raspravi o tome, je li korisno i prikladno da se spomenuti Novi zavjet u tome jeziku tiska.

b) Druga instancija nadbiskupa Cellesija

Očito je da se netko umiješao, i slutio sam da su to opet oni isti »našijenci«. Napokon sam u Arhivu Propagande našao dokaz za to u tekstu koji je istoga dana, 22. studenog 1632. godine, odmah poslije održane spomenute sjednice, napisao dubrovački nadbiskup Cellesi i predao Propagandi kao svoju novu *instanciju*. Iz nje doznajemo da su se *danas* na sjednici našli neki domaći protivnici koji su usmeno, a vjerojatno i pismeno Svetoj Stolici, prosvjedovali protiv Kašićeva prijevoda. Sada više nisu kao razlog naveli što prijevod nije pisan *ni slovima sv. Jeronima (glagoljicom) ni sv. Ćirila (ćirilicom)*. Pravi *razlog zapravo* nisu bila slova nego *jezik*: Kašić je dao prijevod u suvremenom jeziku, a oni su bili za stari jezik koji će *popravlјati!* Tu ih *konačno možemo identificirati*. Radi se o »našijencima«: *Mrnavić i Levaković s rutenima*. Da su bili za tradicionalni jezik starohrvatske redakcije, manje bismo im zamjerali. Ali umjesto Kašićeva živog jezika, ili bar glagoljaškog tradicionalno kroatiziranog, oni hoće »popravlјati«, tj. *rutenizirati ili rusificirati*, zapravo *kvariti* glagoljaški liturgijski jezik, što je Levaković učinio s Misalom (1631.) i Brevijarom (1648.) koji su posve razočarali glagoljaše. Premda ta konačnica Propagandi nije bila odmah jasna – to će shvatiti tek kad glagoljaši ne budu htjeli kupovati te nove knjige – jasno joj je bilo da je smisao prosvjeda protiv Kašićeve latinice, zapravo protiv njegova novog jezika. Na to upućuje i činjenica da je – zbog spomenutog prosvjeda – na sjednici 22. studenoga 1632. prepustila kardinalskom Zboru Svetog oficija odluku o Kašićevu jeziku: »*an expediat et conveniat Testamentum praefatum in ea lingua imprimere*«²⁸ – tj. je li prikladno i zgodno spomenuti Novi zavjet tiskati u tom jeziku.

Nadbiskup Cellesi podnio je tada Propagandi drugu instanciju u kojoj piše: »Prijevod Novog zavjeta na hrvatski jezik, za koji je danas u izvještaju nekih rečeno da je promašen trošak i napor, priredile su osobe koje dobro znaju jezike tih pokrajina, i koje su rođene ondje, i to je pravi slavenski jezik koji se ne govori samo u Dubrovniku i u primorskoj Dalmaciji, nego ga u svim pokrajinama Levanta razumiju i govore, kao i u krajevima Srbije, Bosne, Srijema, Bugarske i općenito. Onaj drugi stari jezik koji namjeravaju ispravljati, neće se razumjeti, osim u nekim selima Dalmacije i Hrvatske, i susjednih pokrajina. Stoga molim Svetu kongregaciju da prihvati ovo djelo; i budući da je potrebna prisutnost patra Kašića poslat ću ga da dođe, a da Sveta Kongregacija ne osjeti trošak njegova puta.«

28 Horvat, V., VP [10]19, str. 179. Vanino donosi netočno: »textum p(raefa)tum« VP 3, p. 135.

5. Konačna zabrana Kašićeva prijevoda zbog jezika

Bartol Kašić je došao u Rim poslije Uskrsa 1633. Shvativši teške okolnosti glede svoga prijevoda Novog zavjeta, napisao je *Memorijal papi Urbanu VIII*. Pravno je izvojtio pobjedu dobivši dopuštenje da se tiska Novi zavjet. No tada su »našijenci« zloupotrijebili ime senjskog biskupa Agatija, i napisali molbu da se Novi zavjet ne tiska. To je opet zaustavilo tiskanje, i prijevod usmjerio prema Svetom oficiju. Kašić je upotrijebio sve svoje teološko i patrološko, pastoralno i lingvističko znanje, i vješto ga pokazao u svojim spisima u obranu hrvatske Biblije, ali ipak nije uspio. Najčudnije je to što je prijevod naručila Propaganda, a zabranio ga Sveti oficij. Između tih dviju ustanova upleli su se čudni stavovi i kobni utjecaji nekih pojedinaca. Zapravo, neki »našijenci, narodni štetočine/zlotvori«,²⁹ pod krinkom čuvanja autoriteta sv. Jeronima i sv. Ćirila, prijekim su okom gledali na novi hrvatski književni i liturgijski jezik, pisan latinicom, pa su na opću štetu spriječili tiskanje Kašićeva prijevoda Novog zavjeta. Ispostovali su da čitav slučaj bude predan Svetom oficiju, pa je tamo zabranjen i netragom nestao Kašićev autograf Novog zavjeta. Poslije je Sveti oficij izdao defenitivnu zabranu »Non est expediens ut imprimatur versio Sacrae Scripturae facta lingua illyrica vernacula, seu nova, characteribus latinis.« Prijevod glasi: »Nije korisno da se tiska prijevod Svetog Pisma priređen u hrvatskom narodnom ili novom govoru, i tiskan latinicom.«³⁰

Zaključak

Doista je paradoksalna sudbina Kašićeva prijevoda Biblije. Propaganda ga je od Kašića naručila 1625. preko dubrovačkog nadbiskupa koji je odredio i pomoćnu komisiju. Kad je 1631. prijevod Novog zavjeta stigao u Rim, javila se opozicija da se ne može tiskati jer da ne poštuje tradiciju: stari jezik te glagoljicu ili ćirilicu. Pitanje je napokon prepušteno Svetom oficiju. On je 1634. zabranio Kašićev Novi zavjet, a poslije i čitavu Bibliju tekstem »Non est expediens ut imprimatur versio Sacrae Scripturae facta lingua illyrica vernacula, seu nova, characteribus latinis.« Sveti oficij je uvažio razne navedene tobožnje razloge koje je Kašić sve opovrgnuo. To je ipak bilo prekasno, pa je Kašić izgubio tu bitku, jer njegov prijevod tada nije bio tiskan.

Prema sačuvanim rukopisima Kašićev prijevod Biblije pripremao se za objavljivanje tek proteklih godina, pa se prvotisak očekuje upravo u ovoj, Kašićevoj godini.

29 Kašić ih u *Apologiji* naziva »nostrates«, a u *De variis versionibus »malignantes nationales«* (Vat. lat. 6811, 23v, 30v). VP 19, str. 175. i 178.

30 Horvat, V., *Zabranjena tiskanja Kašićeva prijevoda Svetog pisma na novom hrvatskom jeziku i latinicom*, VP 19, str. 209–214.

THE YEAR OF BARTOL KAŠIĆ AND FOUR CENTURIES OF CROATIAN PHILOLOGY.

The Croatian Bible by Bartol Kašić: from its Being Ordered (1625), to its Banning (1634) and its First Printing (1999)

Vladimir HORVAT

Summary

The Vatican Congregation for the Doctrine of Faith (The Holy Office, Propaganda) ordered a translation of the New Testament in 1625 and insisted that it be finished as soon as possible. The translation arrived in Rome in 1631, when difficulties also began. Some considered that the translation could not be printed because »it was not written in the script of St. Jerome (the glagolic script was incorrectly attributed to him) nor St. Cyril« (for whom the Cyrillic script was incorrectly attributed.) The final decision was left to the Holy Office, which in 1634 banned the New Testament translation and later the whole Bible »in the Croatian vernacular or new language, written in Latin script«. With original written manuscripts, the Kašić translation of the Bible has been prepared the last few years, so that the first printed version is expected this year, in the year of Bartol Kašić.